

Я. Р. РАДКЕВІЧ

АСАБЛІВАСЦІ ўЗАЕМАДЗЕЙННЯ УСЕСАЮЗНАГА І БЕЛАРУСКАГА РАДЫЁ ў АДЗІНАЙ СІСТЭМЕ

Як кампанент сістэмы савецкага радыёвяшчання, а ў больш шырокім плане і сістэмы сродкаў масавай інфармацыі і прапаганды, што функцыяніруе ў нашым грамадстве, Беларускае радыё нясе на сабе ўсе характэрныя асаблівасці сродка масавай інфармацыі і, натуральна, усе спецыфічныя рысы радыёвяшчальнага органа. Але займаючы ў сістэме сваё месца, вызначанае характарам сацыяльна-гістарычнага і нацыянальнага развіцця, яно мае істотныя адрозненні як ад самой сістэмы, так і ад яе асобных кампанентаў. Вельмі важным з'яўляецца пытанне аб тым, як непаўторнае, унікальнае ў радыёвяшчання кожнай савецкай рэспублікі выяўляецца ў агульнасаюзных праграмах, якія прапагандуюць праз усю сістэму культурныя каштоўнасці савецкіх народаў.

Багіраў Э. Г. вылучае чатыры напрамкі даследаванняў у галіне тэлебачання і радыёвяшчання: структурнае, функцыянальнае, гістарычнае і прагнастычнае¹. Трэба адзначыць, што ў гэтай, прынятай большасцю даследчыкаў, метадыцы адсутнічае нацыянальная прыкмета тыпалогіі, што з'яўляецца, відаць, вынікам нераспрацаванасці структурнага напрамку ў вывучэнні тэлебачання і радыёвяшчання. Багіраў Э. Г. абмяжоўвае кола яго праблем спецыфікай тэлебачання і радыёвяшчання ў цэлым, спецыфікай асобных жанраў, відаў, форм праграмы, асаблівасцямі класіфікацыі перадач, планавання і праграмавання вяшчання.

Разглядаючы структуру савецкага радыёвяшчання згодна з гэтым прынцыпам, можна ўявіць своеасаблівую піраміду, вяршыняй якой з'яўляецца Дзяржаўны Камітэт СССР па тэлебачанню і радыёвяшчанню як каардынацыйны орган, які ўздзейнічае на ўсе падраздзяленні сістэмы. Другую ступень у гэтай сістэме займаюць рэспубліканскія (нацыянальныя) камітэты, якія валодаюць такімі ж службовымі функцыямі ў адносінах да ніжэйшых падраздзяленняў, як Усесаюзны Камітэт у адносінах да іх. Наступная ступень — краявое і абласное радыёвяшчання, дзе ў некаторых выпадках таксама прысутнічае нацыянальная прыкмета (радыё аўтаномных рэспублік, абласцей, нацыянальных акругоў). Раённае радыё знаходзіцца, разам з фабрычна-заводскім, на аснове піраміды. Больш падрабязнае ўяўленне аб структуры савецкага радыё можна атрымаць з кнігі «Телевидение и радиовещание СССР»². Нас жа ў гэтай структуры цікавіць становішча Беларускага радыё, уключанага ў сістэму з адпаведнымі абавязкамі і адначасова з шырокімі магчымасцямі для ажыццяўлення самастойнага вяшчання.

Сістэмныя прыкметы сродкаў масавай інфармацыі і прапаганды такія, як адзінства аўдыторыі і асяроддзя функцыяніравання, грамадскіх функцый і органаў кіраўніцтва, вызначаюць асноўныя напрамкі вяшчання, дыктуюць выбар форм і метадаў работы Беларускага радыё. Пры планаванні рэспубліканскіх радыёпраграм уключанасць у сістэму савецкага радыёвяшчання становіцца рабочым прынцыпам.

Аўтаномнасць рэспубліканскага радыё патрабуе наяўнасці самастойных вяшчальных праграм, адметных ад іншых скіраванасцю на пэўную, «сваю» аўдыторыю, роўную насельніцтву рэспублікі, а таксама мовай і культурнымі традыцыямі, якія вызначаюць самабытнасць форм звяроту

да аўдыторыі. Важнае значэнне мае мэтанакіраванае, прадуманае фарміраванне праграмы, «вёрстка» перадач з улікам асаблівасцей усіх катэгорый гледачоў і слухачоў. Пры гэтым неабходна ўлічваць больш высокі ўзровень культуры і духоўных запатрабаванняў савецкіх людзей, правільна каардынаваць цэнтральныя і дапаўняючыя іх мясцовыя праграмы³. Нельга выпускаць з-пад увагі і тую акалічнасць, што каардынацыя адбываецца не толькі ў рамках сістэмы радыёвяшчання. Радыёслухач — ён жа і чытач газеты, і тэлеглядач, сам каардынуе свае інтарэсы сродкаў масавай інфармацыі, што прапаноўваюць яму свае паслугі. І выбіраючы праграму рэспубліканскага радыё, ён зыходзіць з абсалютна пэўных патрэб: зацікаўленасці жыццём рэспублікі, яе культурай, спортам ці музычнымі навінамі, мовай і г. д. Блізкасць рускай і беларускай моў робіць даступнымі для ўсёй аўдыторыі слухачоў перадачы Беларускага радыё, незалежна ад нацыянальнай адзнакі. Акрамя таго, Беларускае радыё рыхтуе арыгінальныя перадачы і на рускай мове, што тлумачыцца, па-першае, распаўсюджанасцю яе ў рэспубліцы, па-другое, тым, што беларусы прызналі мову братняга народа не толькі мовай міжнацыянальных зносін, але і другой роднай. Гэтае палажэнне справядліва ў адносінах да ўсіх падраздзяленняў Беларускага радыё: абласных, раённых, фабрычна-заводскіх.

Творчая самастойнасць рэспубліканскага радыё выяўляецца: у свабодным планаванні вяшчальнага дня; у выбары тэматыкі і спосабаў яе распрацоўкі; у нацыянальным характары вяшчання; у выкарыстанні ўсіх форм і тэхнічных сродкаў сучаснай радыёжурналістыкі; у кіраўніцтве структурнымі падраздзяленнямі; у абмене радыёпраграмамі не толькі паміж вяшчальнымі органамі краіны, але і зарубежных краін; у шырокім прадстаўніцтве ва ўсесаюзных і міжнародных прафесійных аб'яднаннях.

Аднак асноўныя — першыя праграмы Цэнтральнага і рэспубліканскага радыё працуюць на адным і тым жа вяшчальным канале, што звязана з выкарыстаннем трансляцыйнай сеткі, якая дазваляе ў большасці выпадкаў прымаць толькі адну праграму. Гэта сітуацыя склалася гістарычна і мяняецца ў наш час з развіццём трохпраграмнай сеткі вяшчання. Першая праграма Цэнтральнага радыё гучыць 20 гадзін у суткі, Беларускага радыё — 10 гадзін. Значыць, палова перадач з Масквы закрываецца рэспубліканскай праграмай, і вяшчальны дзень, такім чынам, у Беларусі складаецца як бы з дзвюх частак: усесаюзнай і рэспубліканскай. Дададзім сюды яшчэ штодзённае ўключэнне абласнога радыё на працягу гадзіны і тры выходы ў тыдзень па пятнаццаць мінут — раённага.

Сетка перадач — гэта спецыфічны для радыёвяшчання і тэлебачання метада вёрсткі праграм, які рэгламентуе від і час вяшчання асноўных перадач, абавязковых для прыёму па ўсёй тэрыторыі Савецкага Саюза. Гэта свайго роду каркас вяшчальнай сістэмы радыё і тэлебачання, які будзецца з улікам патрэб насельніцтва краіны ў апэратыўнай унутранай і міжнароднай інфармацыі, у задавальненні культурна-эстэтычных пачуццяў і інтэлектуальных запатрабаванняў. Сетка вяшчання — гэта, да таго ж, дзейсны інструмент каардынацыі ўсёй сістэмы.

Сістэма савецкага радыёвяшчання, будучы сродкам масавай інфармацыі, абавязана перш за ўсё адпавядаць «сваёй мэце — рабіць пастаянны і глыбокі ўплыў на грамадскую думку»⁴. Галоўная задача праграмнай службы заключаецца ў напаўненні радыёдня такім зместам, які задаволіў бы шырокую аўдыторыю. А ступень задаволенасці патрэб канкрэтнай аўдыторыі ў канкрэтнай інфармацыі якраз і вызначае ступень эфектыўнасці радыёпрапаганды. Такім чынам, мы падышлі да другога прынцыпу тыпалогіі сістэмы савецкага радыёвяшчання, у аснове якога ляжыць улік патрэб аўдыторыі па інтарэсах.

Па меры апэратыўнасці і роду функцый можна выдзеліць інфармацыйныя і прапагандысцкія перадачы, роўна як і звернутасць іх да розных узроставых катэгорый. Але ахоп аўдыторыі рознымі відамі вяшчання неаднолькавы, і калі інфармацыйныя выпускі маюць цікавасць для абсалютнай большасці слухачоў, то, напрыклад, перадачы для саадаваў-аматараў адрасуюцца даволі вузкім групам людзей. Значыць, у самым агульным выглядзе можна вылучыць два тыпы перадач: універсальныя і спецыялізаваныя, адрасныя. Да універсальных адносяцца інфармацыйныя, прапагандысцкія, літаратурныя, музычныя. Да спецыялізаваных — дзіцячыя, маладзёжныя, рознага роду звароты да людзей пажылых (узроставая прыкмета), перадачы для жанчын (па прыкметах полу), для працаўнікоў прамысловасці, сельскай гаспадаркі, для воінаў Савецкай Арміі,

маракоў, палярнікаў і г. д. (прафесійная прыкмета). У залежнасці ад скіраванасці на аўдыторыю ў сістэме радыёвяшчання фарміруюцца рэдакцыі, аддзелы, вызначаецца журналісцкая спецыялізацыя.

Асноўным творчым падраздзяленнем савецкага радыёвяшчання, створаным на падставе розных відаў спецыялізацыі, з'яўляецца Галоўная рэдакцыя. На Беларускім радыё іх дзевяць: інфармацыі, народнай гаспадаркі, прапаганды, дзіцячая, маладзёжная, літаратурна-драматычная, музычная, мясцовага вяшчання і вяшчання на зарубежныя краіны.

Вызначаная тут тыпалогія дазваляе, на наш погляд, больш ясна ўявіць складаную, разнастайную сістэму савецкага радыёвяшчання, выявіць яе структуру, і ў ёй — месца рэспубліканскага радыё. Акрамя таго, з дапамогай данай тыпалогіі лягчэй усвядоміць цеснае ўзаемаперапляценне арганізацыйных, структурных фактараў з ідэалагічнымі, змястоўнымі. Гэтае ўзаемаперапляценне якраз і выяўляецца ў працэсе праграмавання вяшчання, у якім асноўным рабочым «інструментам» з'яўляецца сетка вяшчання, складзеная з перадач цэнтральнага, рэспубліканскага і мясцовага радыё. У цэлым сетка мае універсальны характар.

«Будаўнічым матэрыялам» для яе з'яўляюцца найбольш папулярныя і важныя рубрыкі, цыклы, серыі, блокі перадач. Прынята лічыць, што рубрыка — гэта нейкая сукупнасць перадач, тэматычна аднародных, якія выходзяць у эфір пад адным дэвізам-назвай. Рубрыка ўстойлівая, доўгачасная, аб'ёмная, бо можа ўключаць у сябе і серыі, і цыклы, якія адрозніваюцца, як правіла, жанравай аднароднасцю. У апошні час у практыцы вяшчання ўмацавалася паняцце блока. Блокам называюць і адрасныя перадачы тыпу «радыёстанцыя», «праграма», што ўключаюць у сябе разнародныя па жанрах і па тэме самастойныя творы радыёжурналістыкі, але ў праграмаванні радыёдней больш поўна і дакладна гэта паняцце спалучаецца з вялікімі адрэзкамі праграмы, скажам, з ранішнімі, дзённымі, вячэрнімі.

Стварэнне новай, як і карэкціроўка старой сеткі вяшчання — працэс складаны, працаёмкі, які патрабуе вялікай папярэдняй работы буйных калектываў, высвятлення думак слухачоў, каардынацыі ўсіх службаў. Рэспубліканскае радыё, распрацоўваючы праекты новай сеткі, павінна збалансаваць сваё вяшчанне з цэнтральным і вызначыць час выхаду ў эфір абласных камітэтаў, а таксама раённага радыё.

У чым жа асноўная складанасць праграмавання? У тым, што радыёдзень павінен будавацца з самых разнастайных, неаднародных па характару перадач: па рубрыках, цыклах, серыях, блоках, тэмах, зместу, рытму, тэмпу, настрою, а ў адносінах да рэспубліканскага радыё — і па мове. І, вядома, тут не абысцёся без адзіных патрабаванняў да вёрсткі, без адзіных прынцыпаў падыходу, дзялення перадач па іх прызначэнні, адрасу, часе, форме. Дэталёвая навуковая распрацоўка гэтых прынцыпаў яшчэ наперадзе, што датычыцца практыкі, то яна дэманструе пэўныя поспехі. Назапашаны вопыт фарміравання праграм, правераны ходам развіцця савецкага радыёвяшчання.

Звяртаючыся да практыкі складання праграм Беларускага радыё, удакладнім існуючыя прынцыпы падыходу. Гэта — чаргаванне з перадачамі першай праграмы Цэнтральнага радыё; вызначэнне найбольш «слухаемага» часу, гэта значыць тых адрэзкаў дня, калі радыё мае найбольшую аўдыторыю; выбар тэматыкі, якая ўключае актуальныя, важныя пытанні грамадскага жыцця; захаванне неабходных прапорцый у відах вяшчання: інфармацыйных, прапагандысцкіх, культурна-асветніцкіх, забаўных; улік патрабаванняў сэнсвай і жанрава-рытмічнай вёрсткі; стараннае вывучэнне складу і патрэб аўдыторыі.

Звернем увагу на стабільнасць сеткі: нязменны на працягу многіх год час выхаду інфармацыйных выпускаў, дакладны і супадаючы ў розных днях тыдня час асноўных перадач. Гэта дазваляе рэспубліканскаму радыё праводзіць даўгачаснае планаванне ўласнага вяшчання, складаць скаардынаваную сетку перадач для рэспублікі. Праблематыка ж перадач, якія транслююцца з Масквы, сапраўды важная і выклікае цікавасць усіх катэгорій слухачоў па ўсёй тэрыторыі Савецкага Саюза.

Вёрстка праграмы (а на радыё і тэлебачанні вярстаюцца не асобныя дні, а тыдні) патрабуе дэталёвага вывучэння з пункту гледжання найбольшай эфектыўнасці скарыстання кожнага адрэзка дня, бо, як паказваюць даследаванні, няма часу, а адпаведна і перадач, для якіх не знайшлося б слухача. І хача, з другога боку, немагчыма ўявіць чалавека, які

ад пачатку да канца слухаў бы ўсю праграму радыёдня, удумлівы, разумны падыход да планавання, выяўленне найбольш аптымальных варыянтаў яго робіць плённы ўплыў на кожны элемент праграмы. Наяўнасць у ёй слабых перадач, зробленых дзеля таго толькі, каб «адгукнуцца» на важную падзею, — паказчык нізкага ідэйна-мастацкага ўзроўню ўсёй праграмы. Бо слухач у большасці выпадкаў уключаеца ў яе без якога-небудзь папярэдняга пошука і, натыкнуўшыся на нецікавае паведамленне, адразу настройваеца непрыхільна да праграмы, губляе да яе цікавасць.

Статыстыкай даказана, што з кожных ста радыёслухачоў толькі 10—12, не знайшоўшы цікавай для іх перадачы, перакключаеца ў яе пошуках на другую праграму, а ўсе астатнія адразу ж выключаюць радыё-прыёмнік¹. Шматтадовая прывязанасць адных і тых жа перадач да пэўнага часу ў сетцы вяшчання дазваляе слухачу больш свабодна арыентавацца ў праграме радыёдня. Але гэтага ўсё ж недастаткова. На наш погляд, недахопам у практыцы радыёвяшчання з'яўляеца адсутнасць рэкламы лепшых, ударных перадач дня, якія часцяком губляюць аўдыторыю з-за элементарнай недасведчанасці апошняй аб часе выхаду перадачы ў эфір.

Для таго, каб кардынальна вырашыць праблемы арыентацыі слухачоў у тым, што ўтрымлівае ў сабе нябачны эфір, многія радыёслужбы свету пайшлі па шляху спецыялізацыі вяшчальных праграм. У нашай краіне таксама праведзена падобная спецыялізацыя: існуе інфармацыйна-музычная праграма «Маяк», літаратурна-музычная — трэцяя, музычная стэрэафанічная — чацвёртая. І ў Беларусі існуюць падобныя спецыялізаваныя праграмы: другая — інфармацыйна-музычная «Крыніца», трэцяя музычная стэрэафанічная, час гучання іх адпаведна — 8 і 5 гадзін. На працягу адной гадзіны вядзе перадачы на беларускай мове для суайчыннікаў, якія жывуць за межамі нашай краіны, радыёстанцыя «Савецкая Беларусь». Агульны аб'ём Беларускага вяшчання, такім чынам, складае 24 гадзіны.

¹ Гл.: Методологические проблемы изучения телевидения и радиовещания. — М., 1981, с. 174—175.

² Телевидение и радиовещание СССР. — М., 1979.

³ Гл.: Правда, 1976, 29 января.

⁴ Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т. 7, с. 546.

⁵ Гл.: Телевидение и радиовещание, 1977, № 12, с. 42.

И. И. БЕЛЕНЬКИЙ

ДИНАМИКА ЖАНРОВ В БЕЛОРУССКОЙ ПЕЧАТИ

Газетные жанры формировались в процессе поиска журналистами наиболее оптимальных форм решения задач, которые ставились перед печатью на различных этапах развития общества. Вначале, как известно, возник наиболее простой жанр — **заметка**. Дальнейшее развитие периодической печати, расширение круга ее проблем и сферы интересов требовало разработки других форм подачи материалов. Творческие работники стремились использовать самые разнообразные приемы с целью достижения наибольшего воздействия на читателя. Особенности, элементы жанров, подчеркивает исследователь теории журналистики М. Черепанов, возникали и определялись постепенно, исторически. И, совершенно естественно, в зависимости от того, в каких идейно-политических целях использовалась литературная форма, в ней возникали, а затем и развивались или отмирали, выдвигались на первый план или «оттирались» те или иные элементы, возможности, заложенные в жанре¹.

По мере нашего движения вперед усложняются задачи прессы. От средств массовой информации и пропаганды ныне требуется усиление идеологического воздействия на читателя, оказание ему помощи в выработке правильной линии поведения. Этому способствует использование и развитие на газетных полосах всего разнообразия жанровой палитры. Не случайно ЦК КПСС, определяя задачи печати в условиях развитого социализма, потребовал от творческих коллективов «разнообразить жанры»². «Естественно, все мы заинтересованы в том, — было сказано с трибуны XXVI съезда КПСС, — чтобы наши средства массовой информации и пропаганды всегда были подлинной трибуной партийного и общенарод-